

Magánvégrendelet — közzégrendelet.

„A magánvégrendeleti tanuk relativ tanuzási képessége” címen a Polgári Jog 1938. júniusi számában dr. Hirkó Boldizsár kir. közjegyzőhelyettes nagy készültséggel irt tanulmányt az 1876. évi XVI. t. c. 3. §-ának értelmezéséről.

Allandó gyakorlatot képezett eddig az, hogy a végrendeleti tanunak „a végrendelezés idejét megelőzően szerzett saját személyes észleletei alapján kell képességgel birnia annak bizonyítására, hogy az örökhagyó személyében csalás vagy tévedés nem történt.” (Dr. Vági József: A judikatura kiemelkedő döntései című közleménye a P. I. 728/1938. sz. ítélet ismertetése kapcsán — Polgári Jog 1938. júniusi szám. 307. old.)

Az említett tanulmány erről a kérdéstről szól s oda konkludál, hogy helytelen a m. kir. Kúriának egyik legutóbb megjelent (P. I. 1324/1938. számú) ítélete, mely szerint a „végrendeleti tanuk akkor is rendelkeznek a megkívánt tanuzási képességgel, ha a végrendelezőt korábban személyesen nem ismerték is, de személyazonosságáról a végrendelezés előtt valamely megbízható módon meggyőződést szereztek.” Megjegyezni kívánom, hogy a kr. Kúria a perben történt támadás folytán vizsgálta azt a ténykörményt is, hogy a felmerült rendelkezésre álló adatok a tanuk részére elegendők voltak-e annak *megállapítására*, hogy az örökhagyó személyében tévedés nem történt.

Dr. Hirkó több szempontból kimutatja, hogy az ítélet az eddigi gyakorlattal ellentétben áll, így ellentétben áll főképp atekintetben, hogy a tanunak a végrendelezőt személyesen kell-e ismernie, az időbeliség kérdésében eddig vallott állásponttal, hogy a tanuknak a személyazonosság tekintetében szerzett tudomásukat elegendő-e a végrendelezéskor megszerezni, vagy szükséges-e, hogy tudomásuk a végrendelezés alkalmával már meglegyen s végül a tekintetben, hogy a tanuk meggyőződése csak tárgyi alapokon nyugodhat-e. Dr. Hirkó véleménye szerint „nagyobb érdekert sért az az ítélet, mely a jogszabály figyelmen kívül hagyásával a jogbizonytalanság okozójává válhat, mint az, amely a jogszabály alkalmazása mellett csupán az egyén méltányosságvédte érdekén ejt sebet. A közérdek magasabb szempont, mint a magánérdek.”

Mindenekelőtt megjegyezni kívánom, hogy nézetem szerint csak örömmel lehet üdvözölni ezt a most hozott új határozatot. mert már az is helytelen, hogy amikor vitán felül megállapítható a perben, hogy az örökhagyó személyében sem csalás — sem tévedés nem történt, a végrendelet mégis érvénytelen lehessen azért. mert a végrendeleti tanuk a bíróság megítélése szerint esetleg nem kellőképp győződtek meg a végrendelező személyazonosságáról. Amikor azonban erről a lehetőséghez képest meggyőződni igyekeztek, ha esetleg nem is tárgyi dokumentumok alapján s előzőleg nem is ismerték a végrendelezőt, ez a végrendelet félretételére. a végrendelező akaratának figyelmen

kivül hagyására ok nem lehet, mert ez az anyagi igazságosság elvét sérti.

Tény az, hogy a végrendelet készítéséhez — szemben egyéb jogügyletekkel sok alaki kelléket kíván meg a törvény. Ha visszatekintünk a végrendeletkezés intézményének keletkezésére, azt látjuk, hogy a végrendelet intézményét eredetileg nem ismerték. Az utóbbi szemben áll a törvényi örökléssel, melynek alapját a vérségi, rokoni, nemzetiségi kapcsolatok képezték. A végrendeletkezési jog „beleütközik egy másik igen értékes érzelmi szempontba, az egész öröklési jog alapját képező rokoni, vérségi kapcsolat elvébe.“ — „Ez lehet az oka annak, hogy a régibb népek nem tudván az öröklési jog e két alapvető intézményét elválasztó ellentétek áthidalására megnyugtató megoldást találni, nem kedvezték a végrendeletkezési szabadságnak.“ (Dr. Zachár Gyula: A Magyar Magánjog Alaptanai 1928. évi kiadás, 493. és 494. old.)

Természetes tehát, hogy amikor a végrendeletkezés intézményét az egyes népek jogrendszerükbe beiktatták, amivel a vérségi kötelék kapcsolataira alapított öröklési jogon ütöttek rést, ez mint az egyénnek, a végrendeletkezőnek adott kedvezmény mutatkozott meg és azt alakszerűségekkel bátyázták körül és ennek megnyilvánulása volt a tanúk száma stb.

Természetes az, hogy ahol a törvény, a jog alakszerűségeket kíván meg, ahol az egyént ezzel elhatározásában mélyebb megfontolásra készíti, ott ennek mindig mély okai vannak, mégis a végrendeleti formaságok erős kötöttsége részben már szükségen felüli kisugárzása a vérségi kapcsolat egyébként igen helyes védelmének.

Ha azonban az anyagi jog megadja a végrendeletkezőnek a lehetőséget arra, hogy a kötelesrész és az özvegyi jog sérelme nélkül szabadon intézkedjék vagyonával s az alakszerűségekkel ebbeli szándékában még külön megfontolásra is készíti őt, akkor már szükségtelen az ú. n. különös kellékekkel a végrendeletkező akaratának szabad megnyilvánulását mértéken felül megszorítani, mert hiszen ez nem jelenthet mást, mint hogy a megkívánt kellékek be nem tartása esetén a végrendeletkezőnek nyilvánvaló óhaja ellenére oly személy részesedjék a hagyatékban, akinek részesedését vagy a megjelölt mértéken felül való részesedését az örökhagyó nem kívánta s ily kedvezményezett csak a törvényi örökös lehet. A végrendelet kellékeiről szóló törvényünk immár hat évtizedes, amely a végrendeletkezőt alakszerűségében megköti ugyan, de amelynek a fent említett szempontokra való tekintettel igen bölcs intézkedései vannak s ha mutatkozik is a törvényben fölös szigorúság, azt tényleges sok előnye mellett ma már felröni nem lehet, mert természetes, hogy mindannyian azt kívánjuk, hogy a törvény figyelmeztesse a végrendeletkezőt akaratának elhatározásakor arra, hogy a vérségi köteléken kívül állónk juttatja vagyonát, vagy juttat abból, illetve, hogy egyformán közeli rokonokat nem egyformán részesít vagyonában. Arra azonban már semmi szükség nincs, hogy az előírt alakszerűségekkel, helyesen azoknak szigorú ér-

telmezésével a végrendelező óhajának teljesítése meggátoltasék. Éppen azért, mert már magában a törvényben a kellékek előírása tekintetében szigorúságot tapasztalunk (amit ismétlem, kifogásolni nem óhajtok, bár azok leegyszerűsítése ellen sem lehetne nézetem szerint egy jogásznak sem kifogása) nincs semmi szükség arra, hogy a törvény szavait szigorúbban értelmezzük, mint ahogy azokat a köznapifelfogás mellett értelmezni lehet.

Hiszen a végrendeleti öröklés intézménye is sok méltánylást kívánó szempontot foglal magában. Nyilvánvaló, hogy különösen gyermek és házastárs nem léte esetében, de sokszor még ezek mellett is más személy részeltetése a hagyatékban — az életben legtöbbször nem csak az örökhagyó egy szeszélyes óhajának, hanem a méltányosság követelményének is tekinthető, így már akkor is, amikor esetleg csak pusztán háláját kívánja az örökhagyó kifejezésre juttatni, sokszor azonban erkölcsi és anyagi értékű szolgálatokat is (ápolás, gyógyítás stb.) kíván az örökhagyó jutalmazni. Oly esetben amikor valamely követendő eljárásról vagy kellékek megkívánásáról a törvény intézkedik, akkor az arra vonatkozó gyakorlat — jogszabálynak csak az esetre tekinthető, ha a törvény intenciójával szemben foglalt elállást a gyakorlat s az ily irányú törvényrontó jogszokás a törvénytől eltérő irányban már kifejezetten kialakult. Ellenkező esetben azonban csak törvényt magyarázó gyakorlatról lehet szó. Téves tehát dr. Hirkó megállapítása, amikor jogszabályok figyelmen kívül hagyásáról szól, általánosságban ugyan, de nyilvánvalóan a jelen esetre is érthetően, mert a jelen esetben az 1876. évi XVI. t.-c. 3. §-ának csak az értelmezéséről van szó. Ez a törvényhely pedig akként szól, hogy „a tanuknak a végrendelezésnél együttesen jelen lenni és annak bizonyítására, hogy az örökhagyó személyében csalás, vagy tévedés nem történt, képességgel birniok kell.“ Már pedig az a kérdés, hogy a tanu mikor bir erre vonatkozó képességgel és mikor nem, nyilvánvalóan csak a kérdéses szó értelmezésének a kérdése és ha a kir. Kúria új álláspontot foglalt is el ebben a kérdésben és álláspontja eltérő is az eddigitől, az nem helytelen s azért, mert a régivel szemben kevésbé szigorú, még távolról sem szül az jogbizonytalanságot. Hiszen épp a kir. Kúria, épp a bíróságok feladata a jogszabályoknak a naponként adódó esetekben való értelmezése s egy az eddigitől eltérő értelmezés jogbizonytalanságot annál kevésbé szül, mert jogbizonytalanságot eltérő gyakorlat esetleg akkor szülhet, amely káros is lehet, ha az új magyarázat, értelmezés a réginél szigorúbb. Ellenkező esetben azonban erről szó nem lehet, tehát a jelen esetben sem, mert ha a végrendelező, vagy a végrendeletnél közreműködő személyek csak a régi értelmezésről tudnak, vagy csak azt tartják szem előtt, akkor sem érhet senkit semmiféle hátrány, mert ha a régi értelmezésnek a tanuk megfelelnek, úgy még inkább megfelelnek az új értelmezés szerint, hátrány tehát a végrendeleti juttatottat nem érheti, már pedig csak ő róla van szó, a törvényi örökös nem kívánhatja, hogy a végrendelező akaratával szemben szigorúbb törvényi értelmezés folytán jusson vagyoni előnyhöz.

Elismerni látszik a cikkíró, hogy az egyén méltányosság-védte érdekén sebet ejthet, ha új határozatok bizonyos kérdésekben nem hozatnak, tehát az öröklés terén is, de a közérdeket magasabb szempontnak mondja a magánérdekkel szemben. Csak-hogy a magánjog a magánérdekeken keresztül szolgál közérdeket és egy jogszabály annál inkább felel meg, minél kevesebb magánérdeket sérthet, hiszen a jogszabály az életben adódó minden esetre nem terjeszkedhet ki s így számolni is kell sok jogszabállyal azzal, hogy míg a gyakorlat azt ki nem csiszolja, egyes esetekben az esetleg az anyagi igazságot is sértheti. De épp arra is szolgál a bírói gyakorlat, hogy csiszolja és tökéletesítse a jogszabályban azt, amit a jogszabálytól előre nem minden esetben lehet teljes mértékben elvárni. Szükség van tehát nemcsak új jogszabályokra, de több esetben új értelmezésre is, mert jogbizonytalanságot nem ez szül, hanem az, ha a jogszabály és a jogszabálymagyarázat egymással ellentétben állnak, vagy ha bármelyik a kettő közül az igazságérzettel áll szemben.

Már pedig nem tarthatjuk helyesnek azt, hogy akkor, amikor a tanuk de facto informálódnak és tárgyi bizonyítékokból is meggyőződést igyekeznek szerezni az örökhagyó személyéről, amiből a tanuknak megbízhatósága is következik s mindenekfelett nyilvánvaló az, hogy az örökhagyó személyében tévedés nem történt, hogy akkor a végrendelet érvénytelen legyen azért, mert a tanuk nem ismerték már előbb a végrendelezőt, vagy mert az általuk beszerzett bizonyítékok esetleg nem tekinthetők elegendőeknek arra, hogy a tanuk kétséget kizáró módon lehettek biztosak abban, hogy az örökhagyó személyében megtévesztve nem voltak. Hiszen egy végrendekezés alkalmával a tanuk nem csak arra gondolhatnak, hogy őket megtéveszthetik, hanem arra is, hogy jóhiszeműen járnak el velük szemben akkor, mikor adatokat tárnak fel előttük abból a célból, hogy a végrendelező személyazonosságáról meggyőződjenek.

Nem egy esetben történhet meg, hogy a végrendelező lakhelyétől távol jut oly helyzetbe, hogy végrendelezni kíván s akkor kizárt is, hogy oly tanukat szerezzen, akik őt már előbb is ismerték. Már csak a méltányosságnak is elemi követelménye ily esetben, hogy az 1876. évi XVI. t.-c. 3. §-a a kir. Kúria most elfoglalt álláspontja szerint értelmeztessék. Ellenkező esetben ne volna végrendelet készíthető? Vagy esetleg közvégrendelet? — melynek tekintetében dr. Hirkó említi is, hogy a tanuknak nem kell képességgel birniok a végrendelező személyazonosságának igazolására.

Mindenekelőtt megjegyezni kívánom, hogy helytelen volna ily esetben a végrendelezőnek arra való szorítása, hogy közvégrendeletet tegyen. Elismerem, hogy a kir. közjegyző minden ilyen esetben a legnagyobb körültekintéssel fog meggyőződést szerezni a végrendelező személyazonosságáról; de ugyanezt kell feltételeznünk bármely ügyvédről és bármely jegyzőről is, sőt épp úgy más személyekről is, — már pedig a közjegyzőnek sem állhatnak más bizonyítékok a rendelkezésére, mint az említett személyeknek s a döntő körülmény végeredményben nem lehet

más, mint az, hogy a végrendeletet készítő személy tényleg az volt-e akinek magát megnevezte, amiben pedig család, különösen akkor, ha a végrendelező írni is tud, alig fordulhat elő, de ha a végrendelező valakit megtéveszteni kíván, épp úgy megtévesztheti az egyik személyt, mint a másikat.

Dacára idevonatkozó határozatoknak, nem tudom helyesnek tartani, jobban mondva akként értelmezni a törvényt, hogy a közzérendelelet tanuinak nem szükséges *ugyanolyan* képességgel birniok mint a magánvégrendelet tanuinak a személyazonosság igazolása tekintetében. Ugyanis a közjegyzői rendtartás 70. §-a szerint „a közjegyző, ha az előtte tárgyaló feleket személyesen nem ismeri, azok azonosságáról magának két, előtte ismert tanu, vagy egyéb teljes hitelt érdemlő adatok által meggyőződni köteles.“ A közjegyzői rendtartás 82. §-a és az 1876. évi XVI. t.-c. 21. §-a értelmében a közzérendelelet készítése alkalmával az idézett szakasz irányadó. Már pedig az említett törvényi rendelkezés szerint két ismert tanu kijelentéséből a közjegyző *meggyőződést* szerezhet a végrendelező személyazonosságáról. Ha pedig a törvény szerint ebből, vagy egyéb hitelt érdemlő adatokból a személyazonosságról *meggyőződés* szerezhető, akkor a közjegyző nyilvánvalóan *képességgel* is bir annak igazolására, hogy a végrendelező személyében család, vagy tévedés nem történt és pedig azért, mert a meggyőződés szó magában foglalja azt, hogy félrevezetés nem történt s ennek folytán a képességet is, hogy ezután a közjegyző is bizonyíthassa, hogy a végrendeletet készítettő személy az volt, akinek magát nevezte. Nem lehet fennakadni azon, hogy van-e árnyalati differencia a fogalmak közt, melyeket a két kifejezés magában foglal, mert hiszen a törvényhozó is nyilvánvalóan oly meggyőződésre gondolt, mely a tévedést (tényről lévén szó és nem valaminek az értelmezéséről) kizárja.

Megjegyezni kívánom, hogy a C. I. 4491/1929. számú határozat is már hasonló álláspontot foglalt el. mint a most hozott ítélet és annak indokolásával megerősítve látom fentebbi okfejtésemet. Ugyanis ez az ítélet az 1876: XVI. t.-c. 3. §-ának értelmezése tekintetében azt mondja, hogy ez a szakasz azt jelenti, „hogy a végrendeleti tanuk csak oly személyek lehetnek, akiknek mindegyike személyes ismeretség alapján, vagy *más* megbízható alapon kétséget kizáró módon *meggyőződött* az örök-hagyó személyazonosságáról.“ Ez a határozat sem mondja tehát, hogy a tanunak már a végrendelezés előtti időből kell ismernie a végrendelezőt (tehát az ide vonatkozó gyakorlat egységesnek nem volt tekinthető) és a személyes ismeretségen kívül elegendőnek tartja azt is, ha más megbízható alapon győződött meg a tanu a személyazonosságról, tehát a képességgel bírást oly meggyőződés szerzésének tekinti, mely a végrendelet készítése alkalmával is megszerezhető, az pedig nyilvánvaló a közjegyző tekintetében is, hogy meggyőződése kétséget kizáró kell, hogy legyen. Nézetem szerint a kétséget kizáró meggyőződést teljes szigorúsággal értelmezni egy esetben sem lehet, hanem azt akként kell értelmezni, hogy a rendelkezésre álló körülmé-

nyek között a szolgáltatott bizonyítékokat bárki hiteltérdemlőnek tekinthesse, mert ismétlem, a döntő lényegében az, hogy ténylegesen történt-e megtévesztés az örökhatyó személyében, vagy sem.

Megállapíthatjuk tehát azt, hogy a közjegyzőre is ugyanazok a követelmények állnak, mint egyéb személyekre vonatkozólag, másrészt pedig azt, hogy amiről meggyőződést szerezhet bizonyos uton a közjegyző, ugyanarról ugyanoly módon meggyőződést szerezhet más személy is: Az igaz, hogy a közjegyző az előtte ismert tanukat, akik a végrendelező személyazonosságát igazolják, feltétlenül a legnagyobb lelkiismeretességgel választja meg s azt nem is vitatom, hogy ugyanez a lelkiismeretesség követelendő meg más tanuktól is. Az pedig természetes, hogy a magánvégrendelet összes tanuinak, épp úgy mint községrendeletnél a közjegyző által alkalmazott tanuknak személyesen is meggyőződést kell szerezniök ugyanazokról a bizonyítékokról, melyeket az azonosság tekintetében a közjegyzői rendtartás 70. §-a szerint a közjegyző elfogadhat.

Abból a körülményből tehát, hogy a közjegyző előtt készült közvégrendelet tekintetében az 1876. évi XVI. t.-c. nem hivatkozik a törvény 2. és 3. §-aira, nem következik az, hogy kevesebb kelléket kívánt volna meg a törvényhozó, egyrésztől, mert nyilvánvalóan éppen a közjegyző közhitelessége érdekében is meg kell kívánni a közjegyzőtől is a közjegyzői okirat tekintetében ugyanazt, mint másoktól a magánokirat tekintetében, másrésztől, mert már volt intézkedés a korábban hozott közjegyzői rendtartásban arról, hogy a személyazonosságról meggyőződést kell szereznie a közjegyzőnek és hogy miként és hogy kik lehetnek a végrendeleti tanuk s mert ezek a kellékek megfeleltek a végrendeleti kellékekről szóló törvényben irt és a tanukról szóló rendelkezéseknek, nem volt szükséges a közjegyzői rendtartás egy részét emiatt hatályon kívül helyezni, hanem elegendő volt arra hivatkozni. Az egyetlen eltérés a tanuk tekintetében a két törvényi rendelkezés között az, hogy a közjegyzői okirat tanuinál elegendő, ha azok 16. életévüket betöltötték, míg a magánvégrendelet tanui csak oly személyek lehetnek, akik 18. életévüket betöltötték.

Nem lehet tehát eltérést megállapítani a közvégrendelet és a magánvégrendelet tanui tekintetében, hanem éppen a közjegyzői rendtartás az, mely mint törvény hivatott útmutatást nyújtani atekintetben, hogy mikor bír a anu képességgel annak bizonyítására, hogy valakinek a személyében csalás, vagy tévedés nem történt, mert hiszen ami elegendő a közjegyző részére etekintetben, az elegendő kell, hogy legyen más részére is.

Dr. Hirkó a közvégrendelet tanuira vonatkozólag több határozatra hivatkozik atekintetben, hogy ezeknek „nem kell képességgel birniok a végrendelező személyazonosságának igazolására.“ A hivatkozott határozatok közül a Polgári Jogi Határozatok tárába 261. sz. a. felvett határozat akként szól, hogy „a közvégrendeletek alaki kellékeit nem az 1876: XVI. t.-c., hanem az 1874: XXXV. t.-c. szabályozván, a kir. közjegyző által

felvett közzérendelethez nem érvényességi kelléke, hogy az alkalmazott ügyleti tanúk a végrendelethez személyesen ismerjék.“ Nézetem szerint azonban ez a határozat is tévesen értelmezi a törvény idevonatkozó rendelkezését, azaz az 1876: XVI. t. c. 3. §-át, nevezetesen atekintetben, hogy a végrendeleti tanúnak a végrendelethez személyesen kell-e ismernie vagy sem. Ettől a határozattól nemcsak a most hozott, hanem a fentebb említett határozat is eltér és dr. Hirkó is említ értekezésében (324. old. 1. pont 2. bek.) két oly határozatot, mely eltér a most említett határozattól atekintetben, hogy a végrendeleti tanúknak kell-e személyesen ismerni a végrendelethez vagy sem. Figyelemre méltó azonban az említett 261. számú elvi határozat tekintetében az alsó bíróságok által hozott ítélet, mely a kir. Kúria indokolásától eltérő alábbi indokolással nyilvánította szintén érvényesnek a kérdéses végrendeletet — „mert a végrendelet örökhagyónak a házában történt, a tanuvallomások és a per egyéb adatai folytán nem férhet kétség ahhoz, hogy a végrendeletet az örökhagyó alkotta annál is inkább, mivel a perben egyetlen adat sem merült fel, amely arra engedne következtetni, hogy az örökhagyó személyazonossága tekintetében tévedés történt“, már pedig nyilvánvaló, hogy az itt említett indokolás az anyagi igazságnak teljesen megfelel.

Végre rátérve arra, hogy mit kell érteni a szó köznapi értelmében ama kifejezés alatt, hogy valaki valamiről képességgel bír, nem lehet más konklúzióra jutni, mint amit már fentebb kifejtettem, mert egyszerű példával élve, nemcsak az a bírósággal valaminek elvégzésére, aki már előbb megtanulta azt ami ahhoz szükséges, hanem az is, aki azt éppen a munka elvégzésekor tanulta meg s még inkább áll ez oly tekintetben, mely szaktudást nem igényel. A törvény maga egy szóval sem mondja, hogy a tanúknak már előzőleg szerzett képességgel kell bírniok atekintetben, hogy az örökhagyó személyében tévedés nem történt s nem mondja azt, hogy csak az lehet tanu, aki a végrendelethez már előbb ismerte — így nyilvánvaló, hogy ily értelem helyesen nem is tulajdonítható a törvény szavainak.

Ekkép csak megnyugvással fogadhatjuk a kir. Kúria említett ítéletét, mert abban kifejezett, határozott jogfejlődést tapasztalhatunk.

Dr. Molnár Pál.

A vétlen felelősségi gondolat újabb gyakorlatunkban.

A vaspályák felelősségéről szóló 1874: XVIII. törvénycikk mindea elméleti, társadalompolitikai megfontolás nélkül, gyakorlati motívumok sarkalkására elrendelte volt a vasut kártérítési kötelezettségét az üzemkörében bekövetkezett károkért és bírói gyakorlatunk ötven éven át gyorsabb, vagy lassabb ütemben rendszerré építette ki a vétlen felelősség gondolatát, amely első keletkezésekor singularis tételnek indult, ami a továbbfej-